

1 ÚVOD DO ZÁKONA O POHŘEBNICTVÍ

Oblast pohřebnictví (provozování pohřební služby, provádění balzamace a konzervace, provozování krematoria, veřejná a neveřejná pohřebiště, dozor nad dodržováním zákona) od počátku milénia prošla zásadními změnami a systematickým vývojem, který reagoval nejen na vývoj občanské společnosti, ale zejména akcentoval zásadní právní vývoj. Dne 1. 1. 2002 nabyl účinnost zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů. Tento zákon je rozdělen do několika částí, které se dále dělí na jednotlivé hlavy a ty v některých případech na díly (blíže viz tabulka č. 1, stav *de lege lata*).

Oblast pohřebnictví ale není upravena jen v zákoně o pohřebnictví. Významným způsobem se jí dotýkají a upravují ji i jiné právní předpisy. Mezi ty stěžejní řadíme rozhodně zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který v oblasti pohřebnictví upravuje právní ochranu lidského těla po smrti, právo člověka rozhodnout se, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem, stanovit si podmínky vlastního pohřbu, podmínky pro vydání urny se zpopelněnými lidskými ostatky (a to i pro případy pohřbů sjednaných obcí), ale stanoví nám např. i délku promlčecí lhůty u pohřbů sjednaných obcí nebo délku, kdy movitou a nemovitou věc – hrobové zařízení, hrobku – můžeme považovat za opuštěnou. Dalším významným zákonem, který se úzce prolíná se zákonem o pohřebnictví a doplňuje již uvedený občanský zákoník, je zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). Ten upravuje náležitosti prohlídky těla zemřelého, oznamovací povinnost lékaře vyrozumět osobu blízkou o úmrtí nebo Policii ČR o zemřelém nezjištěné totožnosti a v případech, kdy nebylo možné osobu blízkou o úmrtí vyrozumět, postup při úmrtí a jednotlivé typy pitev. Se zákonem o zdravotních službách je úzce propojena vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místu určení, a o náležitostech ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého).

Do oblasti sociálních pohřbů dále zasahuje příslušnými ustanoveními zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, a vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, a v případech, že vzniklo podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem, musíme mít

k pohřbení souhlas státního zástupce, jak nám ukládá § 115 zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Oblast projednávání dědictví a úhrady účelně vynaložených nákladů na slušné pohřbení z pozůstalosti upravuje občanský zákoník a aplikujeme zde také zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízení soudních.

Oprávněná práva a povinnosti v pohřebnictví jsou dána Ministerstvu pro místní rozvoj jako ústřednímu orgánu státní správy ze zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy; úhrada účelně vynaložených nákladů na slušné pohřbení je čerpána na základě vyhlášky č. 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě. Pro oblast pohřbů sjednaných obcí na základě přenesené působnosti máme od 1. 9. 2017 účinnou vyhlášku č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení, a dále specificky pro oblast balzamace a konzervace v pohřebnictví ještě vyhlášku č. 278/2017 Sb., o stanovení obsahu a rozsahu specializované odborné přípravy zaměřené na odbornou problematiku související s balzamací a konzervací a náležitostí dokladu o jejím absolvování; k této problematice se vztahuje celá škála dalších právních předpisů různé právní síly.

Není v silách jednoho člověka, aby znal z paměti všechny předpisy, které se k problematice pohřebnictví a pohřbů sjednaných obcí vztahují. S ohledem na skutečnost, že každý ze zákonů má jiného gestora a probíhají průběžně celý rok novely jednotlivých předpisů, je nezbytné vědět, co který předpis upravuje, kde danou oblast úpravy lze dohledat, a umět se alespoň bazálně orientovat v dané problematice. K tomu je nutná kvalitní znalost odborné terminologie, posloupnosti jednotlivých procesů či práv a povinností jednotlivých subjektů v dané problematice.

V publikaci se budeme setkávat s pojmem „**sociální pohřeb**“. Nikde v platném právu tento pojem nenajdeme, právo s ním žádným způsobem nepracuje a nezná jej. Sociální pohřeb je nesprávné slovní spojení – správně terminologicky – pohřeb sjednaný obcí za aplikace § 5 odst. 1 zák. o pohřebnictví. Obec takto koná v rámci své přenesené působnosti. S ohledem na skutečnost, že pojem „sociální pohřeb“ je již mnoho let vžitý a celorepublikově používaný, berme jej jako určitý terminologický úzus, budeme jej používat i my v textu této publikace.

Tabulka 1: Struktura zákona o pohřebnictví

Část první	Hlava I	§ 1 Předmět úpravy
		§ 2 Vymezení základních pojmů
		§ 3 Neveřejná pohřebiště
		§ 4 [Další formy manipulace s lidskými pozůstatky a ostatky]
		§ 4a [Oprávnění k otevření rakve a urny]
		§ 5 [Pohřeb vypravovaný obcí v rámci přenesené působnosti (sociální pohřeb)]
		§ 5a [Manipulace s jinými lidskými pozůstatky]
		§ 5b Využívání údajů z informačních systémů veřejné správy

Část první	Hlava II	díl 1	§ 6 Provozování pohřební služby
			§ 7 Povinnosti provozovatele pohřební služby
			§ 7a Řád pro provozování pohřební služby
			§ 8 Přeprava lidských pozůstatků a lidských ostatků
			§ 9 [Bližší podmínky pro přepravu lidských pozůstatků a ostatků]
		díl 2	§ 10 [Podmínky pro provádění balzamacce a konzervace]
			§ 10a Řád pro provozování balzamacce a konzervace
			§ 11 [Povinnosti a oprávnění osoby provádějící balzamacce a konzervaci]
		díl 3	§ 12 Zřízení krematoria
			§ 13 Provozování krematoria
			§ 14 [Práva a povinnosti provozovatele krematoria]
			§ 15 [Řád krematoria a vedení evidence]
	Hlava III		§ 16 [Provozování veřejného pohřebiště]
			§ 17 Zřízení veřejného pohřebiště
			§ 18 [Provozování veřejného pohřebiště a hrobnické práce]
			§ 19 Řád veřejného pohřebiště
			§ 20 [Povinnosti provozovatele pohřebiště]
			§ 21 Evidence související s provozováním veřejného pohřebiště
			§ 22 Ukládání lidských pozůstatků a jejich exhumace
			§ 23 Zákaz pohřbívání
			§ 24 Zrušení veřejného pohřebiště
			§ 25 Užívání hrobového místa
	Hlava IV	díl 1	§ 25a Dozor v pohřebnictví
		díl 2	§ 26 Přestupky fyzických osob
			§ 27 Přestupky právnických osob a podnikajících fyzických osob
			§ 28 [Projednávání přestupků a další náležitosti]
			§ 29 Přejícná ustanovení
			§ 30 [Použití občanského zákoníku]
§ 30a [Působnost krajského úřadu]			
§ 31 Zmocňovací ustanovení			
§ 32 Zrušovací ustanovení			
Část druhá		§ 33 [změna zákona o regulaci reklamy]	
Část třetí		§ 34 [změna živnostenského zákona]	
Část čtvrtá		§ 35 [změna kompetenčního zákona]	
Část pátá		§ 36 zrušen	
Část šestá		§ 37 Účinnost	

1.1 Novela zákona o pohřebnictví

Dnem 1. 9. 2017 nabyl účinnosti zákon č. 193/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Jedná se rozhodně o nejrozsáhlejší novelu zákona o pohřebnictví od nabytí jeho účinnosti. Novela zasáhla do všech jeho částí.

Novela zákona rozšířila a upřesnila vymezení základních pojmů a nutno říci, až na definici pojmu exhumace, ke které lze mít oprávněné objektivní výhrady, se jí to poměrně zdařile povedlo. Upřesnila některé náležitosti veřejného pohřebiště, vymezila přesněji práva a povinnosti jednotlivých subjektů při nakládání s lidskými pozůstatky, jinými lidskými pozůstatky a lidskými ostatky. Co jako praktik považují za velmi nešťastné, je nové ustanovení § 4a, které spíše komplikuje práci zejména hrobníkům a i podle mého názoru nad míru nezbytně nutnou zasahuje do práv vypravitele pohřbu a pozůstalých. Rozhodně se v tomto neshodují s předkladatelem novely zákona a s tím, co uvádí v důvodové zprávě. Naopak se domnívám, že zde předkladatel novely alibisticky a oportunisticky staví svoji vizi na tzv. ochraně spotřebitele bez akcentování reálií běžného života. Nový § 5a lze považovat za správný atribut, kterým se naplňuje aplikace nového pojmu „jiné lidské pozůstatky“, a v § 5b se jedná spíše o technicko-legislativní podporu možnosti Ministerstva pro místní rozvoj využívat údaje z informačních systémů veřejné správy.

Dále došlo k systematickému dopracování práv a povinností všech třech koncesovaných živností – jak provozování pohřební služby (§ 6 až 9), provádění balzamace a konzervace (§ 10 až 11) a provozování krematoria (§ 12 až 15) zákonem o pohřebnictví.

Novela zasáhla i do služby ve veřejném zájmu – do provozování veřejného pohřebiště. Změna se dotkla zejména § 18 zák. o pohřebnictví a tzv. hrobnických služeb (prací) realizovaných při správě veřejného pohřebiště; významnými změnami prošla příslušná ustanovení vztahující se k řádu veřejného pohřebiště (§ 19), změnilo se jeho obligatorní náležitosti. Úpravy doznal i § 20 zák. o pohřebnictví, kde jsou vydefinovány další povinnosti provozovatele veřejného pohřebiště. Novela změnila i vedení evidence související s provozováním veřejného pohřebiště (§ 21); významnou změnou prošel § 22 zák. o pohřebnictví, který upravuje pohřbívání lidských pozůstatků, a exhumaci lidských ostatků; drobnými změnami prošla i ustanovení vztahující se k zakazu pohřbívání a ke zrušení veřejného pohřebiště. Významná je novelizační část, která mění § 25 zák. o pohřebnictví v oblasti užívání hrobového místa. V novém § 25a byl jasně vydefinován dozor jednotlivých subjektů v pohřebnictví. Novela rozšířila skutkové podstaty přestupků; rozdělila je na přestupky fyzických osob a přestupky právnických a podnikajících fyzických osob¹. V § 28 zák. o pohřebnictví

---

¹ Tyto koncesované živnosti jsou upraveny v příloze č. 3 zák. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon): provozování pohřební služby, provádění balzamace a konzervace a provozování krematoria; oproti tomu provádění hrobnických činností spadá do přílohy č. 4 cit. zák. jako č. 76 – poskytování technických služeb.

zákonodárce stanovil, kdo je oprávněn k projednávání přestupků. Neméně významná jsou přechodná ustanovení, která vyplývají ze zákona č. 193/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Celkový přínos novely je v podstatě pozitivní. I přesto, že některá nová ustanovení, která novela přinesla, nebo je změnila, mohla být z mého pohledu pečlivěji diskutována a Ministerstvo pro místní rozvoj mohlo více přihlídnout k praktickým zkušenostem připomínajících a s větší pokorou a respektem naslouchat těm, kteří se snažili novelu vylepšit, celkový výsledek ale není špatný. S ohledem na to, že je nezbytné při aplikaci zákona o pohřbnictví znát stav *de lege lata*, dáváme jej do přílohy č. 1.

1.2 Geneze sociálních pohřbů – 142 let pohřbívací povinnosti obce

Sociálním pohřbem rozumíme pohřeb, který sjednává (vypravuje) obec zemřelému, jemuž nikdo nevypravil pohřeb v zákoně stanovené lhůtě. Vypravit pohřeb zemřelému může kdokoli, tedy nejen příbuzný (osoba blízká),² ale skutečně kdokoli, kdo se pro vypravení pohřbu rozhodne. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že § 114 odst. 1 obč. zák. upravuje posloupnost osob, které rozhodnou o tom, jaký má mít člověk pohřeb, pokud o tom před svojí smrtí nerozhodl on sám. Platná legislativa nevymezuje žádným způsobem okruh osob, které by nebyly oprávněny pohřeb zemřelému vypravit. Stanovuje ale, že pokud tak nikdo z osob uvedených v § 114 odst. 1 obč. zák. neučiní ve lhůtě do 96 hodin, která se počítá od doby, kdy této osobě bylo úmrtí oznámeno, stává se v rámci přenesené působnosti vypravitelem pohřbu obec, nenajde-li se nikdo další mimo okruh stanovených osob.

Pohřbívací povinnost obce není nijak novým institutem, který by zákon o pohřbnictví do našeho právního řádu zavedl; myšlenka sociálních pohřbů, tedy pohřbů, které má povinnost sjednat obec, pokud nikdo jiný pohřbení nesjedná, je na našem historickém území účinná již 142 let. Určitě je vhodné seznámit se i s předchozí právní úpravou, abychom pochopili genezi tohoto vývoje a lépe chápali současný právní stav.

² Srov. § 114 odst. 1 obč. zák. a § 22 obč. zák.

Tabulka 2: Seznam vybraných právních předpisů v historickém vývoji

p. č.	typ předpisu	číslo předpisu	předmět úpravy
1	zákon	68/1870	zákon, jenž se týče organisace veřejné služby zdravotní
2	zákonný článek	XIV./1876	O sporiadani záležitosti veřejného zdravia
3	zákonník	263/1914	nařízení ministra vnitra ve shodě s ministrem věci duchovních a vyučování o mrtvolách osob, stížených nemocí, které sluší oznámiti
4	zákon	180/1919	o fakultativním pohřbívání ohněm
5	nařízení vlády	517/1919	jímž se provádí zákon o fakultativním pohřbívání ohněm ze dne 1. 4. 1919, č. 180/1919 Sb.
6	zákon	464/1921	o pohřbívání ohněm
7	vládní nařízení	194/1923	o pohřbívání ohněm
8	mezinárodní ujednání	44/1938	o přepravě mrtvol
9	nařízení	8/1955	o pohřebnictví
10	směrnice hl. hygienika	95/1958	o rozptylu zpopelněných ostatků
11	vyhláška	47/1966	o pohřebnictví
12	vyhláška	46/1985	o postupe pri úmrtí a o pohřebnictve
13	vyhláška	19/1988	o postupu při úmrtí a o pohřebnictví
14	zákon	256/2001	o pohřebnictví a o změně některých zákonů
15	vyhláška	277/2017	o postupu obce při zajištění slušného pohřbení
16	vyhláška	278/2017	o stanovení obsahu a rozsahu specializované odborné přípravy zaměřené na odbornou problematiku související s balzamací a konzervací a náležitostí dokladu o jejím absolvování

Pohřbívací povinnost obce pro Uherské země byla stanovena např. v § 114 XIV. zákonného článku ze dne 8. 4. roku 1876, o sporiadani záležitosti veřejného zdravia, „Keď mrtvého k tomu povinnovati príbuzní, korporácie alebo jednotlivci v patričnom čase nepochovajú, má sa pohrebenie na útraty patričného skrže obecné predstavenstvo zprostredkovať.“ Zákon rovněž stanovil lhůtu k řádnému pohřbení, která nesměla být kratší než 48 hodin.³ „Každého mrtvého treba v zákonite alebo predpisne ustanovenom čase pochovat, čo riadne na území tej obce sa má stat, v ktorej pad smrti nastúpil“ (§ 113 cit. zákonného článku).

Další úprava byla zakotvena do podzákonných norem. Podle § 10 nařízení ministra zdravotnictví č. 8/1955 Sb., o pohřebnictví, „neobstaral-li pohřeb někdo jiný, je povinen tak učinit výkonný orgán místního národního výboru, v jehož obvodu osoba

³ Ustanovení § 110 věta třetí XIV. zákonného článku ze dne 8. 4. roku 1876, o sporiadani záležitosti veřejného zdravia.

zemřela nebo mrtvola byla nalezena, po případě vyložena z dopravního prostředku (§ 1 odst. 1). Tím se nevylučuje nárok na náhradu nákladů pohřbu proti tomu, kdo je povinen tyto náklady nést podle jiných předpisů nebo právních závazků.“

K další změně došlo v roce 1966. V § 12 vyhl. č. 47/1966 Sb., o pohřbnictví, bylo zakotveno: „Nebylo-li od pohřbu upuštěno (§ 10 odst. 1) nebo neobstaral-li pohřeb někdo jiný, je povinen tak učinit místní (městský) národní výbor příslušný podle § 1 odst. 1. Tím se nevylučuje nárok na náhradu nákladů pohřbu proti tomu, kdo je povinen tyto náklady nést podle jiných předpisů nebo právních závazků.“

Není bez zajímavosti, že i další vyhláška, konkrétně vyhláška č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a o pohřbnictví, v § 12 odst. 2 uváděla: „jestliže nebylo od pohřby upuštěno nebo jestliže nikdo neobstaral pohřeb ve lhůtě stanovené v § 10, je povinen pohřeb obstarat příslušný národní výbor, v jehož obvodu došlo k úmrtí, bylo nalezeno tělo nebo bylo tělo mrtvého vyloženo z dopravního prostředku, a to bezodkladně po zjištění této skutečnosti.“⁴

Poslední změna byla zakotvena do současného zákona o pohřbnictví, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2002, kde se oblast pohřbívací povinnosti obce upravila zejména § 5 zák. o pohřbnictví. Další významnou právní změnou bylo právě datum 1. 9. 2017, kdy nabyla účinnosti již zmiňovaná novela č. 193/2017 Sb., která novelizovala zákon o pohřbnictví.

1.3 Vymezení základních pojmů

Ke správnému pochopení jednotlivých postupů, smyslu jednotlivých ustanovení, dikce zákona a stanovených cílů je nutné dobře se orientovat v jednotlivých základních pojmech, které se v zákoně o pohřbnictví objevují a se kterými tento zákon ve svých ustanoveních pracuje. Pokud některý z pojmů, se kterým se v praxi setkáte, není vymezen v těchto základních pojmech (viz § 2 zák. o pohřbnictví), můžete se jej pokusit dohledat ve vybraných odborných termínech, které jsou uvedeny v kapitole č. 7.

a) Tělo zemřelého [§ 2 písm. a) zák. o pohřbnictví]

Tělem zemřelého se pro účely zákona o pohřbnictví rozumí mrtvé lidské tělo nebo jeho části do pohřbení, pokud není za podmínek stanovených zvláštním právním

⁴ „Mrtvý musí být pohřben nejdříve 48 hodin a nejpozději do 96 hodin od zjištění úmrtí prohlížejícím lékařem; doba 96 hodin může být překročena pouze v případě, že a) nebylo možno o úmrtí včas vyrozumět pozůstalé, b) vyřizování pohřbu je opožděno v důsledku dnů pracovního volna a pracovního klidu, c) je odůvodněn závažný zájem pozůstalých na zajištění časově náročných organizačních opatření spojených s pohřbem, d) dojde u organizace pohřební služby k mimořádným a nepředvídatelným technickoprovozním komplikacím nebo e) při zajišťování pohřbu je nutno postupovat v souladu s požadavky příslušných orgánů, zejména orgánů činných v trestním řízení, a tělo mrtvého je uloženo v prostorech vybavených chladicími zařízeními nebo schválených příslušným orgánem hygienické služby. Byla-li provedena pitva, lze pohřbit mrtvého ihned po pitvě; jde-li o pitvu nařízenou orgánem činným v trestním řízení, je možno mrtvého pohřbit jen se souhlasem prokurátora nebo vyšetřovatele.“

předpisem použito pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům; tělem zemřelého je i tělo mrtvě narozeného dítěte.

Tento pojem v sobě tedy subsumuje tři pojmy: a) mrtvé lidské tělo jako celek nebo b) jeho část nebo c) tělo mrtvě narozeného dítěte. Ve všech třech případech se jedná o lidské pozůstatky, což vyplývá ze zákona o pohřebnictví – mrtvé lidské tělo nebo jeho části do pohřbení, mrtvě narozené dítě. Zákon připouští alternativu, že mrtvé lidské tělo nebo jeho část může být (podle zvláštního právního předpisu) použito pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům. Tímto zvláštním předpisem zákonodárce myslel zákon o zdravotních službách.

Úkony, které lze provádět na těle zemřelého, jsou blíže upraveny v § 79 zák. o zdrav. službách. Podle § 80 odst. 1 zák. o zdrav. službách lze odběr částí lidského těla, včetně orgánů, tkání nebo buněk, provádět pouze pro účely zdravotní péče nebo pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve zdravotnictví, nebo pokud tak stanoví jiný právní předpis, a to poskytovatelem ve zdravotnickém zařízení. Při odběru částí těla a použití těla zemřelého a nakládání s nimi se podle účelu použití postupuje podle zákona o zdravotních službách nebo jiných právních předpisů upravujících nakládání s lidskými orgány, tkáněmi nebo buňkami.

Podle § 81 odst. 1 písm. a) zák. o zdrav. službách lze část těla odebranou pacientovi při poskytování zdravotní péče nebo tělo zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, uchovat a použít pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve zdravotnictví, o možnosti jejího uchování, darování a použití byla pacientovi podána poskytovatelem informace a pacient s tím vyslovil podle tohoto zákona prokazatelný souhlas.

Tělo zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého lze pro uvedené účely použít, pokud s tím zemřelý za svého života vyslovil podle tohoto zákona prokazatelný souhlas.

Musí být ale splněna podmínka, že nebude zmařen účel pitvy, a to zejména v případech, kdy vzniklo podezření, že příčinou úmrtí je trestný čin nebo sebevražda; jestliže zemřelý za svého života nevyjádřil prokazatelný souhlas, může prokazatelný souhlas vyslovit osoba blízká zemřelému [§ 81 odst. 2 písm. b) bod 3 zák. o zdrav. službách].

K tomu, aby mrtvé lidské tělo mohlo být použito pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, musí být splněny následující podmínky:

i. Nesmí být zmařen účel pitvy

Pitvy jsou upraveny v § 88 zák. o zdrav. službách a jsou rozděleny na: patologicko-anatomické, zdravotní, soudní a anatomické. Zákon stanovuje obecný požadavek na to, že nesmí být zmařen účel pitvy, a to bez ohledu na to, o jaký typ pitvy se jedná. Pokud je tedy lékařem provádějícím prohlídku zemřelého v Listu o prohlídce zemřelého⁵ stanovena podmínka provedení pitvy, nemůže být mrtvé lidské tělo nebo jeho části do doby pohřbení použity pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo

---

⁵ Vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého.

k výukovým účelům, pokud by tím byl zmařen její účel. V praxi by to znamenalo využití takového těla po provedení pitvy – pokud byla nařízena; pokud by to přicházelo v úvahu, a to vždy po souhlasu příslušného subjektu.⁶

ii. Prokazatelný souhlas

Prokazatelný souhlas pacienta (zemřelého) s uchováním a použitím části těla pacienta nebo těla zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, se rozumí: a) písemný souhlas pacienta nebo zemřelého vyslovený za jeho života nebo osoby blízké zemřelému s jejich úředně ověřeným podpisem, nebo b) záznam o souhlasu pacienta vysloveného ve zdravotnickém zařízení; záznam podepíše pacient a zdravotnický pracovník; pokud pacient s ohledem na svůj zdravotní stav nemůže záznam podepsat, stvrdí jeho nepochybný projev vůle svým podpisem zdravotnický pracovník a osoba blízká pacientovi, a není-li přítomna, svědek; v záznamu se uvede způsob, jakým pacient svou vůli projevil, a zdravotní důvody bránící podpisu pacienta.

Písemný souhlas nebo záznam o vyslovení souhlasu a záznam o podání informace podle § 81 odst. 2 písm. a) bod 1 a písm. b) bod 1 a 2 zák. o zdrav. službách je součástí zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi; součástí souhlasu je určení účelu použití.

iii. Souhlas vyslovený osobou blízkou

Souhlas vyslovený osobou blízkou⁷ zemřelému. Jedná se o situaci, kdy zemřelý za svého života nevyjádřil prokazatelný souhlas s použitím svého těla, resp. jeho části po smrti dle tohoto zákona, ale po jeho smrti může tento souhlas vyslovit osoba blízká zemřelému.⁸ Má-li být tělo zemřelého nebo jeho část použita pro jiné účely (věda, výzkum, výuka, popřípadě jiný zákonem nebo jiným právním předpisem povolený účel), a to na základě souhlasu osoby blízké zemřelému, nemusí být prokazováno, že byl zemřelý za svého života o těchto možnostech využití lidského těla nebo jeho části informován. Tento postup je odlišný od postupu při použití části těla odebrané pacientovi při poskytování zdravotních služeb. Zde musí informace o možnosti

⁶ Srov. § 115 odst. 1 tr. řádu.

⁷ Podle § 22 odst. 1 obč. zák. je osoba blízká příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

⁸ „Zákon o zdravotních službách v § 41 odst. 3 nejistotu poskytovatele při ověření, zda skutečně jde o osobu blízkou, řeší čestným prohlášením, ve kterém dotyčná osoba prohlásí, že je osobou blízkou pacientovi, a uvede zde své kontaktní údaje a číslo průkazu totožnosti. Poskytovatel zdravotních služeb, popřípadě jiný oprávněný subjekt odpovídá za dodržení zákonných podmínek při nakládání s tělem zemřelého, odpovídá tedy i za to, že souhlas s použitím těla zemřelého, resp. jeho části získal od osoby, která je k udělení souhlasu oprávněna. Pokud má poskytovatel zdravotních služeb důvodnou pochybnost o tom, že se jedná o osobu blízkou (např. přímí příbuzní toto popírají), neměl by k akceptaci souhlasu daného takovouto osobou přistoupit, byť by sepsala čestné prohlášení“ (Mach et al., 2017).

uchování, darování a použití ke konkrétnímu účelu předcházet udělení souhlasu vždy (Mach et al., 2017).

Tělem zemřelého, resp. mrtvě narozeným dítětem se pro potřeby zákona o pohřebnictví míní i plod narozený bez známek života, jehož hmotnost je 500 g a více, nelze-li porodní hmotnost určit, narozený po dvacátém druhém dokončeném týdnu těhotenství, a nelze-li délku těhotenství určit, nejméně 25 cm dlouhý, a to od temene hlavy k patě (srov. níže pojem „jiné lidské pozůstatky“); k tomu srov. § 82 odst. 2 zák. o zdrav. službách.

Tělo mrtvě narozeného dítěte je pojem, který byl zákonodárcem vložen do zákona o pohřebnictví již zmiňovanou č. 193/2017 Sb. V důvodové zprávě k této novele je uvedeno, že: „rozsudek č. 50132/12 ve věci ‚Marić proti Chorvatsku‘ ze dne 12. června 2014, kterým Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku jednomyslně rozhodl, že těla mrtvě narozených dětí (nikoli plodů po potratu) nesmí končit jako nemocniční odpad“, ani rozhodnutí stejné povahy v obdobné stížnosti z roku 2008 Hadri-Vionnetová proti Švýcarsku se dosud do české legislativy nepromítly“. Cílem doplnění platné právní úpravy bylo zajistit mrtvě narozeným dětem, aby s nimi nemohlo být naloženo jako s klinickým odpadem.

b) Jiné lidské pozůstatky [§ 2 písm. b) zák. o pohřebnictví]

Pod pojmem „jiné lidské pozůstatky“ chápeme plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, podle zvláštního právního předpisu; jiným lidským pozůstatkem je vždy plod po umělém přerušení těhotenství.

Plodem po potratu se rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina neprojevuje ani jednu ze známek života a současně je jeho porodní hmotnost nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, tak jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů. Biologickými zbytky potratu se rozumí především placenta a těhotenská sliznice (srov. § 82 odst. 2 zák. o zdrav. službách). Jinými lidskými pozůstatky se rozumí vždy plod po umělém ukončení těhotenství. Ze slov z § 82 odst. 2 zák. o zdrav. službách „úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina“ sice jednoznačně vyplývá, že jde jednak o plod ze spontánního (samovolného) potratu, jednak o plod z „umělého“ potratu, tj. z přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů nebo na žádost ženy.

Jedná se o nový pojem, který byl do zákona o pohřebnictví zakotven již zmiňovanou novelou.

Ustanovení § 91 zák. o zdrav. službách upravuje další nakládání jak s odebraným biologickým materiálem, tak i s jinými lidskými pozůstatky následujícím způsobem:

i. Části těla

Části těla odebrané v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, plodové vejce, plodové lůžko (placenta) nebo těhotenská sliznice, odebrané části těla zemřelého nebo tkáně a buňky, které byly určeny pro výrobu léčiv, k vědeckým, výzkumným nebo výukovým účelům, nebo orgány, tkáně a buňky určené pro použití podle zákonů upravujících nakládání s lidskými orgány, tkáněmi nebo buňkami a nebyly pro tyto účely použity, se spalují ve spalovně poskytovatele, nemá-li poskytovatel vlastní

spalovnu, ve spalovně jiného poskytovatele nebo v krematoriu, a to na základě smlouvy uzavřené s jiným poskytovatelem nebo provozovatelem krematoria.

ii. Obdobnost postupu

Obdobný postup, jde-li o odebrané části těla zemřelého, které byly použity k vědeckým, výzkumným nebo výukovým účelům s tím, že jejich spálení zajišťuje a hraří ten, kdo je použil.

iii. Plod po potratu

Plody po potratu, které nebyly jako jiné lidské pozůstatky vydány k pohřbení postupem podle zákona o pohřbnictví, se zpopelňují v krematoriu odděleně od anatomicko-patologického odpadu, a to na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem zdravotních služeb a provozovatelem krematoria.

Nakládání s jinými lidskými pozůstatky se nevztahuje žádným způsobem k činnosti obce v rámci sociálních pohřbů, neboť se nejedná o tělo zemřelého (srov. § 5 odst. 1 věta první zák. o pohřbnictví). V praxi tedy nemůže nastat situace, aby zajištění pohřbení jiných lidských pozůstatků zajišťovala obec v rámci své přenesené působnosti.

c) Lidské pozůstatky [§ 2 písm. c) zák. o pohřbnictví]

Lidskými pozůstatky se rozumí tělo zemřelého a jiné lidské pozůstatky. Je to tedy spíše legislativně technický pojem, který v sobě subsumuje oba dva shora definované pojmy. Pokud bychom to chtěli vyjádřit matematicky, mohli bychom uvést, že: § 2a + § 2b = § 2c.

Tento pojem má svůj význam zejména pro oblast, kdy dochází k praktickému pohřbívání a kdy se lidské pozůstatky mění v lidské ostatky. Z hlediska praxe se nejedná o komplikovaný pojem.

d) Lidské ostatky [§ 2 písm. d) zák. o pohřbnictví]

Lidskými ostatky se rozumí lidské pozůstatky po pohřbení. Pohřbít lze – v souladu s platným právem – pouze dvěma způsoby [do hrobu/hrobky a zpopelněním (žehem) v krematoriu, viz níže]. Někdy bývá na vzdělávacích seminářích pokládán dotaz, kterým okamžikem se mění lidské pozůstatky v lidské ostatky; kdy nastává tento okamžik? Nedomnívám se, že by se jednalo, či muselo jednat o přesně vymezený konkrétní okamžik, který je nutné přesně stanovit.

Je nutné upozornit, že v následujících bodech i. a ii. se jedná čistě o můj názor jako hrobníka na veřejném a neveřejném pohřebišti a moment právní změny lidských pozůstatků v lidské ostatky jsem si takto stanovil pro svoji vlastní potřebu a pro odbornou diskusi na seminářích. Nikde v odborné literatuře jsem však nedohledal definici tohoto okamžiku právního přechodu. Neexistence takové definice ovšem není problémem a nijak práci v tomto oboru nekomplikuje a nečiní nejasnou. S ohledem na dva možné způsoby pohřbení můžeme říci, že:

i. Přeměna lidských pozůstatků v lidské ostatky – hrob a hrobka

Změna lidských pozůstatků v lidské ostatky při pohřbení do hrobu nastává v okamžiku, kdy rakev leží na dně hrobu (nebo na dřívě uložené rakvi) a jsou vytaženy kurty. V tu chvíli hrobník ztrácí nad rakví moc (kontrolu) a může začít se zasypáním hrobu. Samozřejmě je možné rakev v závažných a zcela výjimečných a odůvodněných případech opět vyzvednout (vyzdvihnout) – vlézt do hrobu, podvléct kurty pod rakev a vyjmout ji z hrobu, ale není to běžná situace.⁹ V případě pohřbívání do hrobky bych za tutéž situaci považoval stav, kdy je rakev uložena na dně hrobky nebo na jejím patře a opět jsou vytaženy kurty. I zde je samozřejmě možnost vlézt do hrobky, rakev zakurtovat a vytáhnout, ale není to situace, která by běžně nastala. Naopak, běžným je následné uzavření hrobky krycí deskou.

U kaplové hrobky by taková situace pravděpodobně nastala tím, že rakev bude uložena na předem určené místo nebo do výklenku pro rakev. Zde bych pravděpodobně určil moment, kdy hrobníci odešli od rakve, a tím bylo pohřbeno. To bych považoval za okamžik pohřbení.

V případě klenuté hrobky bych za moment pohřbení považoval okamžik, kdy oba dva hrobníci, kteří v hrobce pod klenbou ukládali hrobku, z ní odejdou a nastane okamžik zazdívání hrobky.

Nedomnívám se, že je bezpodmínečně nutné takový okamžik u hrobky přesně stanovovat. Zejména v případě kaplové hrobky by to bylo na individuálním posouzení každé konkrétní situace. Jedná se však spíše o teoretické vymezení než vymezení pro praktické využití.

ii. Přeměna lidských pozůstatků v lidské ostatky – pohřeb žehem

V případě pohřbu zpopelněním (žehu) v krematoriu¹⁰ bychom za právně rozhodný moment mohli pravděpodobně považovat okamžik, kdy jsou uzavřena vrata kremační pece a začne proces zpopelnění (žehu). I zde lze v odůvodněných případech žeh ukončit, ale taková situace je v reálné praxi v podstatě nepředstavitelná.

e) Pohřbení [§ 2 písm. e) zák. o pohřebnictví]

Pohřbením se rozumí uložení¹¹ lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky na pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu. Tedy je nutné zdůraznit, že platné

---

⁹ V praxi jsem tuto situaci jednou zažil, když si jeden z hrobníků, kteří spouštěli rakev, nesprávně přidržel kurtu kolem zápěstí a během spouštění rakve mu na dno hrobu spadly hodinky. Po ukončení obřadu byl informován vypravitel pohřbu, který souhlasil s tím, že rakev bude opět vyzdvížena za jeho přítomnosti, položena na trámky a hodinky si hrobník vyndá. Následně byla rakev opět – za přítomnosti vypravitele pohřbu – spuštěna na dno hrobu a došlo k jejímu zasypání.

¹⁰ Lidské pozůstatky je možné pohřbít (spálit) pouze v krematoriu; jejich pohřbení ve spalovně biologického/anatomického materiálu je nepřipustné.

¹¹ Jedná se o pojem, který používá zákonodárce v zákoně o pohřebnictví. Domnívám se, že se jedná o nepřesné použití slova „uložení“, neboť spuštěním do hrobu nebo hrobky, či provedením zpopelnění v krematoriu se jedná o pohřbení, nikoli o uložení. Pojem „uložení“ by měl být správně používán

právo zná jen dva způsoby pohřbení, a to do hrobu nebo hrobky a zpopelněním v krematoriu. Pohřbení jakýmkoli jiným způsobem než zde uvedeným zakládá důvodné podezření ze spáchání přestupku podle § 26 odst. 1 písm. d), písm. e) zák. o pohřebnictví; srov. § 4 odst. 1 písm. f) zák. o pohřebnictví; dále § 27 odst. 1 písm. c) zák. o pohřebnictví.

f) Veřejné pohřebiště [§ 2 písm. f) zák. o pohřebnictví]

Veřejným pohřebištěm se rozumí prostor určený k pohřbení lidských pozůstatků nebo uložení lidských ostatků v podobě míst pro hroby a hrobky nebo úložiště jednotlivých uren nebo rozptylové či vsypové louky nebo jejich kombinace.

Zákon o pohřebnictví jako *lex specialis* definuje pro své účely dva základní pojmy – veřejné a neveřejné pohřebiště. Problematika veřejného pohřebiště je upravena v § 16 až 25 zák. o pohřebnictví, náležitosti neveřejného pohřebiště jsou zakotveny v § 3 zák. o pohřebnictví.

Vyhláška č. 357/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální vyhláška), definuje v její příloze č. 2 kód 21 tento prostor pouze jako pohřebiště. Z hlediska realizace sociálního pohřbu považuji tento pojem a jeho znalost za velmi důležité, zejména s ohledem na § 92 obč. zák. V tomto ustanovení je uvedeno, že nejsou-li lidské ostatky uloženy na veřejném pohřebišti, má na jejich vydání právo osoba, kterou člověk před svou smrtí výslovně určil; jinak postupně jeho manžel, dítě nebo rodič, a není-li žádný z nich nebo odmítnou-li ostatky převzít, převezme je jeho dědic. Jedná se o významné ustanovení, jehož správná aplikace může obci – jakožto vypraviteli pohřbu – snadno vyřešit otázku případného vydání urny se zpopelněnými lidskými ostatky v rámci sociálního pohřbu jiným osobám. K této problematice viz s. 50.

g) Hrobové místo [§ 2 písm. g) zák. o pohřebnictví]

Hrobovým místem se rozumí místo na pohřebišti určené pro zřízení hrobu nebo hrobky nebo vyhrazené místo v úložišti jednotlivých uren nebo na vsypové louce.

Jedná se tedy o místo na pohřebišti, bez ohledu na to, zda je to veřejné, či neveřejné pohřebiště. Jedná se o místo, které je určené ke zřízení hrobu¹², hrobky¹³, vyhrazené místo v úložišti jednotlivých uren (tzv. kolumbárium) a vsypová loučka. Přesný popis jednotlivých hrobových míst a loučky rozptylu nejdete v kapitole 2.

K užívání hrobového místa se vztahuje smlouva o jeho nájmu, která vzniká mezi provozovatelem pohřebiště jako pronajímatelem na straně jedné a nájmcem na straně druhé. Obligatorní podmínky smlouvy jsou dány v § 25 zák. o pohřebnictví. Z tohoto důvodu není loučka rozptylu považována za hrobové místo.

např. pro manipulaci, resp. uložení zpopelněných lidských ostatků do hrobu nebo hrobky nebo na vyhrazené místo v úložišti jednotlivých uren (např. kolumbárium).

¹² Srov. § 19 odst. 2, § 20 písm. a), § 22 zák. o pohřebnictví.

¹³ Srov. zejména § 19 odst. 2 písm. a), b), d) zák. o pohřebnictví; a to bez ohledu na to, zda se jedná o podzemní, kaplovou nebo klenutou hrobku.

h) Balzamace [§ 2 písm. h) zák. o pohřebnictví]

Balzamací se rozumí úprava lidských pozůstatků zamezující rozvoji posmrtných změn vyvolaných hnilobnými bakteriemi nebo hmyzem. S ohledem na to, že se jedná o velmi specifickou službu, která není využívána v rámci sociálních pohřbů, nebude se jí v této knize věnovat a případné zájemce o podrobnější informace lze odkázat na publikaci Stejskala a Šejvla (eds.) *Pohřbívání a hřbitovy*, která vyšla v nakladatelství Wolters Kluwer v roce 2011.

Jinak velmi zajímavě o tom referuje Tesař (1958).¹⁴

i) Konzervace [§ 2 písm. i) zák. o pohřebnictví]

Konzervací se rozumí úprava lidských pozůstatků zpomalující rozvoj posmrtných změn vyvolaných hnilobnými bakteriemi nebo hmyzem. K problematice konzervace totožně jako u balzamace. Případné zájemce o podrobnější informace lze odkázat opět na publikaci Stejskala a Šejvla (eds.) *Pohřbívání a hřbitovy*, která vyšla v nakladatelství Wolters Kluwer v roce 2011. Jinak lze případné zájemce odkázat na technickou normu ČSN EN 15017 – Pohřební služby – Požadavky.

j) Úprava těla zemřelého [§ 2 písm. j) zák. o pohřebnictví]

Úpravou těla zemřelého se rozumí jeho úprava před pietním uložením do konečné rakve, zejména umývání, holení, stříhání, kosmetické úpravy a oblečení do šatů nebo rubáše. Jedná se o činnosti, které jsou aplikovatelné v rámci sociálního pohřbu, neboť i toto jsou kritéria, na základě kterých je naplňován požadavek k zajištění slušného pohřbení. Tato kritéria jsou příkladmo vymezena zejména v § 4 odst. 3 písm. h) bod 1 až 5 a písm. i) až k) vyhl. o postupu obce při zajištění slušného pohřbení. Nutno dodat, že tato vyhláška definuje rozsah úprav zemřelého v rámci slušného pohřbení ještě širěji (k tomu srov. podkapitola 4.3).

k) Konečná rakev [§ 2 písm. k) zák. o pohřebnictví]

Konečnou rakví se rozumí pevně zavřená rakev s lidskými pozůstatky určená pro jejich pohřbení, vyrobená z dřevěných desek nebo desek na bázi dřeva a splňující kritéria pevnosti rakve pro pohřbení nebo alespoň parametry ve shodě s určenou normou, definovanou v § 4a zák. č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů.

Důvodová zpráva k zákonu uvádí, že: „podle Úřadu pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví (dále jen „ÚNMZ“) lze v zákonech na českou

---

¹⁴ „Při balzamování hlavní úlohou je, aby bylo zabráněno rozmnožování hnilobných bakterií, zabránění přístupů členovců k mrtvole a rozkladu mrtvoly. K tomu slouží roztoky (glycerin, formol, sublimát, arsen). V našem ústavu užíváme roztoku: 3 l vody, 1 l formolu, 1 l alkoholického roztoku sublimátu, asi 25 g kysličníku arsenitého (nemusí být). Často se užívá i roztok Laskowskiho (směs glycerinu, alkoholu, karbolu, sublimátu a chloridu zinečnatého).“ (Tesař, 1958, s. 95) Postup pro balzamaci těla je uveden na s. 95–96.

technickou normu (ČSN) indikativně odkazovat pouze u tzv. výrobních norem, což je i případ ustanovení § 2 písm. k) zák. o pohřebnictví, které nepřímo odkazuje na ČSN 49 3160 Rakve, která byla přijata v roce 2015. Pracovní skupina při ÚNMZ dospěla k závěru, že rakve používané v České republice smějí být z hlediska nároků spojených se zpopelňováním a pohřbíváním do země vyráběny z jakéhokoli materiálu (dřevo, papír, ratan apod.), pokud splní podmínky pevnosti, hygieny a ochrany životního prostředí. V zájmu ochrany životního prostředí, zdraví obyvatelstva a zachování piety je cílem navrhovaného ustanovení omezit užití konečných rakví, které nejsou vyrobeny z desek na bázi dřeva, nebo dokonce neodpovídají citované technické normě.“ Zájemce o podrobnější vhlad do problematiky rakví lze odkázat na technické normy ČSN 49 3160 – Rakve – Část 1: Obecné a mechanické požadavky a značení rakví; ČSN 49 3160 – Rakve – Část 2: Zvláštní požadavky na kremační rakve a ČSN 49 3160 – Rakve – Část 3: Zvláštní požadavky na rakve do hrobu nebo hrobky.

V oblasti sociálních pohřbů se tedy bude jednat o rakev, kterou obec zakoupí pro pohřbení zemřelého, jemuž vypravuje pohřeb. Obecně v tomto bodě spatřuji rizikové místo pro možné podvodné jednání zejména ze strany pohřební služby. Za svoji desetiletou praxi jsem ještě nezažil situaci, kdy by se úředník účastnil pohřbu, jehož je obec vypravitelem, a který on úředně administroval. Je tedy otázkou, jak probíhá kontrola plnění objednávky/smlouvy, když nikdo nepřijde zkontrolovat, zda rakev zakoupená pro sociální pohřeb je ta, ve které je zemřelý pohřbíván, a jak je tedy naplňován požadavek účelně vynaložených nákladů ve smyslu zákona o finanční kontrole. Na druhou stranu si musíme přiznat, že požadovat po úředníkovi, aby navštěvoval realizaci pohřbu (pohřební rituál) a kontroloval rakve a v nich uložené zemřelé je *science fiction*. Pohřeb mnohdy probíhá v místě velmi vzdáleném (zejména v případech kremace) od obecního úřadu / městské části¹⁵; úředník se zpravidla nedal na svoji profesní dráhu proto, aby si prohlížel zemřelé a prováděl kontrolu rakví, a mnozí úředníci neznají jednotlivé typy rakví a jejich materiály (zde je vhodné uvést, že např. velmi dobře a šikovně namořená rakev z měkkého dřeva se při zběžné prohlídce – pokud člověk není odborníkem – může jevit jako rakev vyrobená z tvrdého dřeva). I přes tuto realitu zde kontrolní činnost vypravitele zcela selhává, a nedovedu si představit jinou aktivitu obce, kdy si objedná a uhradí službu, aniž by si provedla kontrolu dodržení smluvních podmínek.

I) Totožnost [§ 2 písm. l) zák. o pohřebnictví]

Totožností se rozumí jméno, popřípadě jména, příjmení, datum narození a státní příslušnost zemřelého.

Jméno člověka je jeho osobní jméno a příjmení, popřípadě jeho další jména a rodné příjmení, jež mu podle zákona náležejí. Každý člověk má právo užívat své jméno¹⁶ v právním styku, stejně jako právo na ochranu svého jména a na účtu k němu.

¹⁵ Zejména v případě pohřbu žehem není výjimkou ani vzdálenost 150 km či větší od sídla provozovatele pohřební služby / místa obecního úřadu a krematorium.

¹⁶ Dále srov. § 61 a násl. zák. o matrikách.

m) Exhumace [§ 2 písm. m) zák. o pohřebnictví]

Exhumací se pro účely zákona o pohřebnictví rozumí vyzdvižení lidských ostatků nebo urny s lidskými ostatky z pohřebiště.

Pojem „exhumace“ je zde rozdělen na dvě pojmové části. První jsou lidské ostatky (kosterní), které byly pohřbeny do hrobu nebo hrobky a v druhém případě se jedná o vyzdvižení urny s lidskými ostatky z pohřebiště (zpopelněnými); nikoli tedy pouze z hrobového místa.

Pohřbení musí být provedeno v souladu s tímto zákonem; tedy jen tak, jak je požadováno v § 2 písm. e) zák. o pohřebnictví, a to buď pohřbením na veřejném, nebo neveřejném pohřebišti do hrobu nebo hrobky – inhumace, nebo zpopelněním v krematoriu – incinerace (cinerace). Jakákoli jiná forma pohřbení je protiprávním postupem a zakládá důvodné podezření ze spáchání přestupku. Pokud by došlo k jiné formě nakládání s lidskými pozůstatky, nedošlo by fakticky k pohřbení a lidské pozůstatky by se takovým úkonem nezměnily v lidské ostatky; tedy stále by nedošlo k pohřbení.

Pojem „exhumace“ je částečně upraven v § 22 odst. 5 zák. o pohřebnictví, ale jedná se spíše o deskripci podmínek pro její provedení.

Exhumací (*exhumātiō, ōnis*)¹⁷ se rozumí vyjmutí (zpravidla na základě příkazu)¹⁸ lidských ostatků z hrobu nebo hrobky (nikoli pouhá manipulace s lidskými ostatky v hrobě nebo hrobce za účelem dalšího pohřbení; u hrobu k uložení tzv. přílože – srov. § 22 odst. 6 zák. o pohřebnictví). Pojem „exhumace“ má v našem právu užší vymezení a širší vymezení. Užší vymezení najdeme v soudnělékařské a trestněprávní doktríně. „Exhumací se rozumí vyzvednutí nezetlelých i zetlelých lidských ostatků z hrobu¹⁹ (tedy nikoli např. z jámy, kde ukryl tělo pachatel) a manipulace s nimi. Nezpopelněné lidské ostatky musí být uloženy v hrobě po tzv. tlecí dobu, která je se zřetelem ke složení půdy nejméně v délce deseti let, přičemž o konkrétních podmínkách rozhodne provozovatel veřejného pohřebiště na základě hydrogeologického průzkumu a stanoviska okresního hygienika“ (Fenyk, 2017). Že se jedná o mrtvé lidské tělo, které je uloženo v hrobce nebo v hrobě, potvrzuje i Dvořák a kolektiv (Dvořák, 1999, s. 38). Stejně tak i Tesař (1958): „exhumace se provádí z různých příčin, z nichž nejdůležitější jsou: 1. rušení hřbitova a zakládání nového; 2. příbuzní chtějí převézt své zemřelé příbuzné na jiný hřbitov; 3. příbuzní chtějí pozůstatky zemřelých dát zpopelnit a konečně s hlediska soudnělékařského nejdůležitější je 4. exhumace na žádost prokurátora za účelem pitvy, když je naděje, že pitva nebo prohlídka exhumované mrtvolvy může čin objasnit. K chemickému vyšetření při exhumaci na přítomnost jedů je nutno popř. zaslat i kus dřeva s víka rakve a hlínu z okolí hrobu (ze stran, pod rakví i nad rakví).“²⁰

¹⁷ Exhumace, vykopání mrtvolvy (Kábrt, Valach, 1958, s. 90).

¹⁸ Srov. § 115 odst. 2 tr. řádu.

¹⁹ I Tesař (1976, s. 43) popisuje exhumaci jako „vynětí mrtvolvy ze země“. Popis exhumace z jazykového hlediska jasně definuje exhumaci jako vynětí kosterních ostatků, nikoli zpopelněných lidských ostatků.

²⁰ „Exhumované mrtvolvy nebo zbytky mrtvol musejí být hned po vykopání uloženy do nové rakve, která musí být ihned uzavřena“ (Tesař, 1958, s. 73). A dále: „exhumaci proto nutno doporučit – neuplynula-li příliš dlouhá doba od smrti – vždy, vznikne-li podezření z nějakého trestného činu“ (Tesař, 1958, s. 74).

Náklady exhumace hradí ten, kdo ji nařídil, resp. kdo o ni požádal. Podle § 22 odst. 5 zák. o pohřbnictví před uplynutím tlecí doby mohou být lidské ostatky exhumovány na žádost nájemce hrobového místa jen se souhlasem krajské hygienické stanice, nebo nařídí-li exhumaci v trestním řízení předseda senátu nebo státní zástupce. Bez ohledu na uplynutí tlecí doby doloží nájemce hrobového místa k žádosti o exhumaci vždy skutečnost úmrtí podle § 22 odst. 2 zák. o pohřbnictví a písemný souhlas osoby uvedené v § 114 odst. 1 obč. zák. Provozovatel pohřebiště zajistí při exhumaci provoz na pohřebišti tak, aby nebyl narušen veřejný pořádek a aby byl vyloučen přenos možné nákazy. Lidské ostatky je možné uložit na veřejném pohřebišti, popřípadě exhumovat, vždy jen se souhlasem provozovatele pohřebiště a způsobem, který odpovídá podmínkám pohřbívání a exhumace na daném veřejném pohřebišti.

Za exhumaci nepovažujeme pouhé vyzdvižení lidských ostatků, jejich úpravu a opětovný návrat do stejného hrobového místa – hrobu, hrobky. V takovém případě se jedná o manipulaci s lidskými ostatky.

Pokud jsou lidské ostatky uloženy v hrobě nebo hrobce, není k jejich přemístění v rámci tohoto hrobu nebo hrobky, nebude-li otevřena rakev, nutný souhlas krajské hygienické stanice.

Širším vymezením pojmu je právě to, které je zakotveno ve vymezení pojmů v zákoně o pohřbnictví. Není jasné, a nebylo nikde vysvětleno, dokonce ani v důvodové zprávě k zákonu, proč zákon o pohřbnictví exhumaci definuje rozdílně proti běžným vědeckým disciplínám, kterými lékařství a právo jsou. Proto exhumací – pro účely zákona o pohřbnictví – rozumíme i vyzdvižení urny s lidskými ostatky z pohřebiště; Zcela logičtěji a v souladu nejen s obecným právem, ale i vědeckými disciplínami by měl být tento úkon nazýván správně manipulací, nikoli exhumací.²¹ V praxi to znamená, že každý provozovatel (veřejného) pohřebiště si musí upravit tuto oblast nejen v řádu pohřebiště, ale i ceníku služeb, neboť není možné účtovat za exhumaci urny se zpopelněnými lidskými ostatky stejnou částku jako za exhumaci kosterních ostatků z hrobu nebo hrobky. Stejně tak je nezbytně nutné – a to není důsledek novely zákona o pohřbnictví – neustále vysvětlovat všem nájemcům hrobových míst, že případné přemístění urny se zpopelněnými lidskými ostatky z pohřebiště musí být primárně nahlášeno u provozovatele pohřebiště a musí proběhnout v souladu se zákonem o pohřbnictví.

n) Oznámení úmrtí [§ 2 písm. n) zák. o pohřbnictví]

Oznámením úmrtí se rozumí informování o úmrtí alespoň jedné z osob uvedených v § 114 odst. 1 obč. zák. Citované ustanovení nám říká, že o svém vlastním pohřbu je oprávněn (se) rozhodnout každý jedinec. Nezanechá-li o tom výslovně rozhodnutí, rozhodne o jeho pohřbu manžel zemřelého, a není-li ho, děti zemřelého; není-li jich, pak rozhodnou rodiče; není-li jich, sourozenci zemřelého; nežijí-li, pak rozhodnou

²¹ Srov. např. Tesař (1958): „Ze XVI. století jsou známy již i exhumace ... za týden bylo však tělo vykopáno a při úřední prohlídce zjištěno, že na těle nejsou bodné rány. Též je známa exhumace Kamila Vantoria ...“

jejich děti; a není-li ani jich, pak kterákoli z osob blízkých; není-li žádná z těchto osob, pak rozhodne obec, na jejímž území člověk zemřel.

V tomto případě se tedy jedná o jednoznačně definovanou posloupnost osob, které rozhodnou o způsobu pohřbu zemřelého, pokud o něm on sám nerozhodl. Za využití § 3020 obč. zák. lze manželem zemřelého rozumět i registrovaného partnera zemřelého.

Oznámení úmrtí je pro oblast sociálních pohřbů velmi významným faktorem, neboť okamžikem oznámení jedné z osob uvedených v § 114 odst. 1 obč. zák. začíná běžet lhůta 96 hodin, ve které může kdokoli vypravit zemřelému pohřeb, než tak začne na základě přenesené působnosti konat obec. Informaci, zda byla informována alespoň jedna z osob uvedených v § 114 odst. 1 obč. zák., může úředník získat ze zdravotnického zařízení, od Policie ČR nebo pohřební služby – každopádně by měl být o provedeném informování učiněn záznam s relevantními daty; k tomuto blíže podkapitola 3.1. Stejně tak se úředník obce dozví od provozovatele pohřební služby, kde je přechodně uloženo tělo zemřelého, když nikdo v zákonem stanovené 96 hodinové lhůtě pohřbení nesjednal.

o) Identifikace jiných lidských pozůstatků [§ 2 písm. o) zák. o pohřebnictví]

Identifikací jiných lidských pozůstatků se rozumí písemné potvrzení poskytovatele zdravotních služeb o (plodu po potratu) obsahující údaje o stáří plodu v týdnech, je-li známo, jeho pohlaví, pokud ho lze určit, datum potratu, je-li známo, nebo datum ukončení těhotenství a jméno, popřípadě jména, a příjmení matky.

Jak je uvedeno v důvodové zprávě, pro účely evidence provozovatelů zdravotních služeb, pohřebních služeb, krematorií nebo pohřebišť se rozšířil pojem v platné právní úpravě o „identifikaci jiných lidských pozůstatků“ (plodů po potratu). Jedná se o označení lékařem (např. podle vnitřních směrnic poskytovatele zdravotních služeb) obsahující identifikační údaje o potráceném plodu (zpravidla číselné označení, údaje o gestačním stáří, váze apod.), jeho pohlaví, je-li známo, datum potratu, je-li znám, a jméno a příjmení matky, popř. i pojmenování rodičem (Důvodová zpráva, 2017).

Podle § 30 odst. 2 zák. o pohřebnictví pokud se v tomto zákoně požaduje předložení listu o prohlídce zemřelého, nahrazuje jej u těla plodu po ukončení těhotenství, které vykazovalo známky života, identifikace obdobná identifikaci jiných lidských pozůstatků.

p) Vypravitel pohřbu [§ 2 písm. p) zák. o pohřebnictví]

Vypravitelem pohřbu se podle zákona o pohřebnictví rozumí fyzická nebo právnická osoba sjednávající pohřbení do 96 hodin od oznámení úmrtí nebo obec zajišťující pohřbení podle § 5 odst. 1 až 3 zák. o pohřebnictví. K tomu, aby někdo mohl být vypravitelem pohřbu, je nutné mít příslušnou část Listu o prohlídce zemřelého [srov. § 2 odst. 1 písm. b) bod 2 a odst. 3 písm. b) bod 2 Listu o prohlídce zemřelého]. Pokud osoba sjednávající pohřbení nedisponuje touto částí Listu o prohlídce zemřelého, nemůže se stát vypravitelem pohřbu.

Považuji za důležité upozornit na zajímavou nuanci u pohřbu žehem. V případě pohřbu žehem není – přesně legislativně a technicky vzato – vypravitelem pohřbu fyzická nebo právnická osoba, která uzavřela smluvní vztah s provozovatelem pohřební služby (s výjimkou případu, kdy je provozovatel pohřební služby současně provozovatelem krematoria), ale je to právě pohřební služba, která sjedná u provozovatele krematoria pohřeb žehem.

Je důležité si uvědomit, že vypravitelem pohřbu může být kdokoli – nejen osoba uvedená v § 114 odst. 1 obč. zák.²², ale kamarádi, známí, kolegové, ale i odlišná/ neznámá fyzická osoba, ovšem zákon o pohřebnictví připouští i to, že vypravitelem pohřbu bude právnická osoba, např. spolek. Žádný zákon ani jiný právní předpis neukládají nikomu povinnost vypravit zemřelému pohřeb; jedinou výjimku tvoří právě povinnost uložená v rámci přenesené působnosti obci, a to podle § 5 odst. 1 zák. o pohřebnictví.

Zde je ještě nutné upozornit na možnost dvojí role obce, která vyplývá z toho, co bylo uvedeno v předchozím odstavci. Obec může zajistit pohřbení i sama, o své vůli – nikoli jen z tohoto titulu (přenesené působnosti), že marně uplynula lhůta 96 hodin uvedená v § 5 odst. 1 zák. o pohřebnictví. Může tak konat zejména v případech, kdy se jedná o významnou osobnost a obec má zájem jí vypravit pohřeb. V takovém případě ovšem nepostupuje v rámci přenesené působnosti tak, jak to má na mysli § 5, a nenáleží jí úhrada účelně vynaložených nákladů, avšak jedná se o dobrovolný projev vůle obce.

---

²² K tomu dále srov. § 92, § 1701, § 1717 a § 2961 obč. zák.